حسابان ۲

پایه دوازدهم ریاضی

درسنامه، تمرین

فصل دوم : مثلثات

به نام خدا

پایه دوازدهم ریاضی

فصل دوم: مثلثات

درس اول: تناوب و تانژانت

قسمت اول: تناوب

جلسه اول: صفحات ۲۴ و۲۵

مدرس: سید ابوالفضل فاضلیان

اداره کل آموزش و پرورش استان همدان

معاونت آموزش متوسطه

اداره تکنولوژی و گروه های آموزشی

گروه ریاضی استان همدان

تابع متناوب :

اگر در تابعی برای هر مقدار از دامنه تابع، تساوی $f(x+T)=f(x)$ برقرار باشد،
یعنی اضافه کردن T ، اثری روی مقدار تابع نداشته باشد، می گوییم f متناوب است.
به کوچک ترین مقدار مثبت T دوره تناوب می گوییم.

به عبارت دیگر در توابع متناوب، قسمتی از نمودار در حال تکرار شدن است. به کوچکترین
اندازه افقی این قسمت تکرار شونده دوره تناوب می گوییم.

مثال : دوره تناوب توابع $y=\sin x$ و $y=\cos x$ را بیابید.

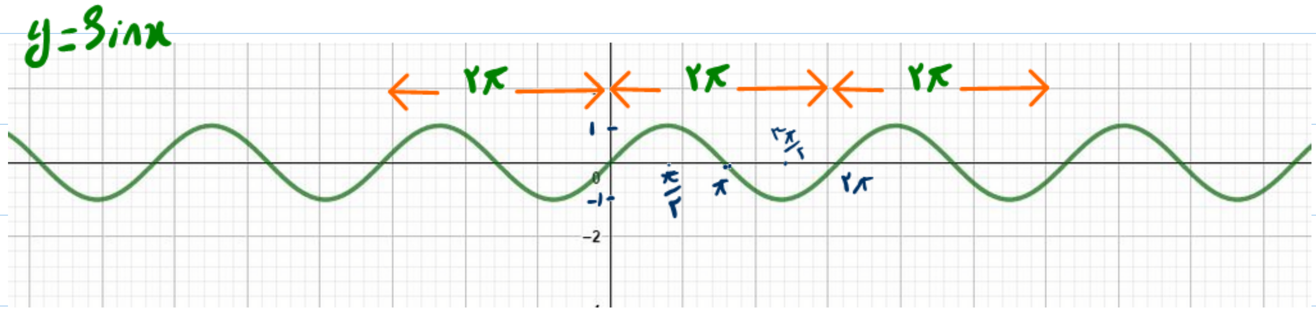

$T=2\pi$

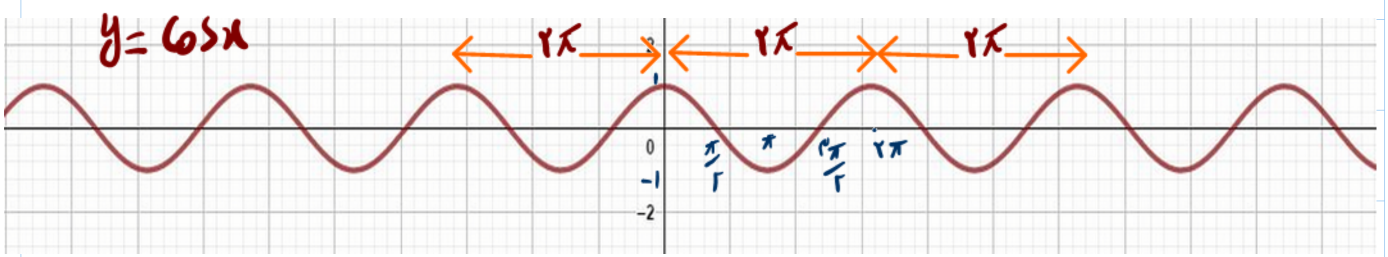

$T=2\pi$

نکته: اگر f تابعی متناوب با دوره تناوب T باشد، اضافه یا کم کردن مضارب صحیح T، مقدار تابع را تغییر نمی‌دهد:

$$f(x+kT)=f(x)$$

مثال: اگر قسمتی از نمودار تابع f به شکل زیر باشد، $f(1399)$ کدام است؟

۱) $\frac{2}{3}$ ۲) $\frac{3}{2}$ ۳) $\frac{1}{2}$ ۴) $\frac{5}{4}$

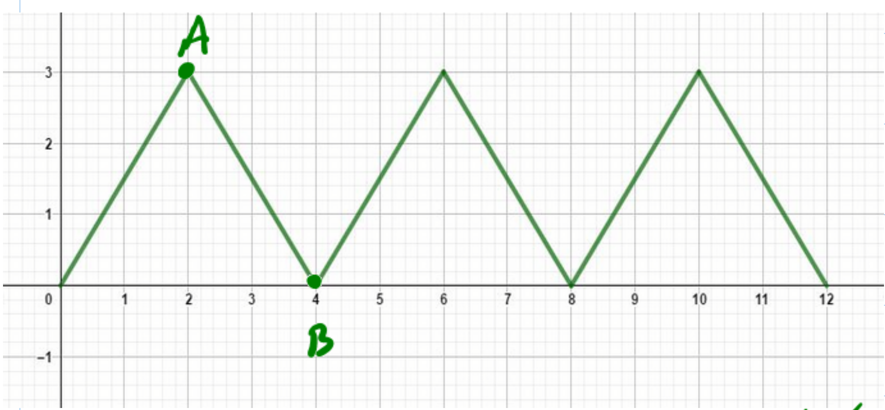

$T=4$

باید مضربی از ۴ را به ۱۳۹۹ اضافه یا کم کنیم تا عددی بین ۰ تا ۴ بدست آید.

$$f(1399)=f(1399+(-349)4)=f(1399-1396)=f(3)$$

خط AB : $A(2,3)\,,\ B(4,0)$ $\qquad m=\frac{0-3}{4-2}=-\frac{3}{2}$

$$y-0=-\frac{3}{2}(x-4) \Rightarrow y=-\frac{3}{2}x+6$$

$$f(3)=-\frac{3}{2}(3)+6=-\frac{9}{2}+6=\frac{3}{2}$$

گزینه ۲

مثال: ضابطه تابع متناوب f در بازه $[0,1)$ به صورت $f(x)=\sqrt{x}$ است. اگر دوره تناوب تابع برابر یک باشد، $f(-5/36)$ کدام است؟

۱) $0/8$ ۲) $0/6$ ۳) تعریف نشده ۴) $0/4$

گزینه ۱ $f(-5/36)=f(-5/36+6(1))=f(0/64)=\sqrt{0/64}=0/8$

نکته: اگر دوره تناوب $f(x)$ برابر T باشد، دوره تناوب $af(bx+c)+d$ برابر $\frac{T}{|b|}$ است. یعنی برای محاسبه دوره تناوب فقط به ضریب x توجه می‌کنیم.

سایر ضرایب و انتقال‌ها اثری روی دوره تناوب ندارند.

مثال: دوره تناوب $y=2f(6x-1)+4$ برابر 2 است. دوره تناوب $g(x)=-f(3x)-1$ را بیابید.

$y:\quad 2=\frac{T_f}{6} \Rightarrow T_f=12$

$g:\quad T_g=\frac{T_f}{3}=\frac{12}{3}=4$

نتیجه: دوره تناوب توابع $y=a\sin(bx+c)+d$ و $y=a\cos(bx+c)+d$

برابر $T=\frac{2\pi}{|b|}$ است.

مثال: اگر دوره تناوب تابع $f(x)=k\cos(kx)+3$ برابر $\frac{\pi}{4}$ باشد، مقدار $f(0)$

کدام است؟ ۱) ۱۱ ۲) ۷ ۳) ۵ ۴) ۴

$$T=\frac{2\pi}{|b|} \Rightarrow \frac{\pi}{4}=\frac{2\pi}{k} \Rightarrow k\pi=8\pi \rightarrow k=8$$

$$f(x)=8\cos 8x+3 \Rightarrow f(0)=8\overbrace{\cos 8\times 0}^{1}+3=8\times 1+3=11$$ گزینه ۱

نکته: گاهی اوقات لازم است با استفاده از روابط بین نسبت های مثلثاتی، تابع را ساده

تا حد امکان ساده کنیم، سپس دوره تناوب را محاسبه کنیم.

مثال: دوره تناوب تابع $f(x)=\cos^2 x-\cos^4 x$ کدام است؟

۱) π ۲) $\frac{\pi}{2}$ ۳) $\frac{\pi}{4}$ ۴) 2π

$$f(x)=\cos^2 x-\cos^4 x=\cos^2 x(1-\cos^2 x)=\cos^2 x\sin^2 x$$

یادآوری : $\sin 2x = 2\sin x\cos x \Rightarrow \frac{1}{2}\sin 2x = \sin x \cos x$

$$\Rightarrow f(x) = \frac{1}{4}\sin^2 2x$$

یادآوری : $\sin^2 x = \frac{1-\cos 2x}{2}$

$$\cos^2 x = \frac{1+\cos 2x}{2}$$

$$\Rightarrow f(x) = \frac{1}{4}\times\frac{1-\cos 4x}{2} = \frac{1}{8} - \frac{1}{8}\cos 4x$$

$T = \frac{2\pi}{|4|} = \frac{\pi}{2}$ گزینه ۲

مثال : اگر دوره تناوب تابع $f(x) = \sqrt{2}\cos^2(mx-4)$ برابر $\frac{3\pi}{4}$ باشد، مقدار m کدام می‌تواند باشد؟

۱) $\frac{4}{3}$ ۲) $\frac{3}{4}$ ۳) $\frac{2}{3}$ ۴) $\frac{3}{2}$

$$f(x) = \sqrt{2}\times\frac{1+\cos 2(mx-4)}{2} = \frac{\sqrt{2}}{2}\left(1+\cos(2mx-8)\right)$$

گزینه ۱

$$T = \frac{3\pi}{4} = \frac{\cancel{2}\pi}{|\cancel{2}m|} \Rightarrow 3\pi|m| = 4\pi \Rightarrow |m| = \frac{4\pi}{3\pi} = \frac{4}{3} \Rightarrow m = \pm\frac{4}{3}$$

نکته: دوره تناوب توابع $y=\tan ax$ و $y=\cot ax$ برابر $T=\frac{\pi}{|a|}$ است.

مثال: دوره تناوب تابع $f(x)=\frac{\sin x}{1+\cos x}$ کدام است؟

۱) 4π ۲) 2π ۳) π ۴) $\frac{\pi}{2}$

$$f(x)=\frac{2\sin\frac{x}{2}\cos\frac{x}{2}}{2\cos^2\frac{x}{2}}=\frac{\sin\frac{x}{2}}{\cos\frac{x}{2}}=\tan\frac{x}{2}$$

$$\Rightarrow T=\frac{\pi}{\frac{1}{2}}=2\pi$$ گزینه ۲

به نام خدا

پایه دوازدهم ریاضی

فصل دوم: مثلثات

درس اول: تناوب و تانژانت

قسمت دوم: بررسی توابع مثلثاتی با ضابطه $y = asinbx + c$ یا

$$y = acosbx + c$$

جلسه دوم: صفحات ۲۶ تا ۲۹

مدرس: سید ابوالفضل فاضلیان

اداره کل آموزش و پرورش استان همدان

معاونت آموزش متوسطه

اداره تکنولوژی و گروه های آموزشی

گروه ریاضی استان همدان

بررسی توابع مثلثاتی به صورت $y=a\sin bx+c$ و $y=a\cos bx+c$

پارامتر a باعث انبساط یا انقباض عمودی تابع سینوس و کسینوس می‌شود و پارامتر c یک انتقال عمودی را نتیجه می‌دهد. پس مقادیر ماکزیمم و مینیمم این گونه توابع عبارتند از:

$$y_{max}=|a|+c \qquad y_{min}=-|a|+c$$

در درس قبل هم دیدیم پارامتر b که باعث انبساط یا انقباض افقی می‌شود، در دوره تناوب مؤثر است و $T=\frac{2\pi}{|b|}$.

مثال: مقادیر max، min و دوره تناوب توابع زیر را بیابید.

الف) $y=4-\cos(\frac{1}{4}x)$ $\qquad T=\frac{2\pi}{1/4}=8\pi$

$$y_{max}=|-1|+4=1+4=5 \qquad y_{min}=-|-1|+4=-1+4=3$$

ب) $y=-2\sin(\pi x)+\sqrt{3}$ $\qquad T=\frac{2\pi}{\pi}=2$

$$y_{max}=|-2|+\sqrt{3}=2+\sqrt{3} \qquad y_{min}=-|-2|+\sqrt{3}=-2+\sqrt{3}$$

نکته: اگر نمودار تابعی به صورت $y=a\sin bx+c$ یا $y=a\cos bx+c$

باشد، برای بدست آوردن ضابطه تابع یعنی یافتن پارامترهای a، b، c و تشخیص

سینوسی یا کسینوسی بودن تابع به صورت زیر عمل می‌کنیم:

۱) اگر محور yها از max یا min نمودار عبور کند، تابع کسینوسی است در غیر این صورت سینوسی است.

۲) با جمع و کم کردن روابط گفته شده برای مقادیر max و min داریم..

$$y_{max}=|a|+c$$
$$y_{min}=-|a|+c$$
$$\xRightarrow{+} y_{max}+y_{min}=2c \Rightarrow c=\frac{y_{max}+y_{min}}{2}$$
$$\Rightarrow y_{max}-y_{min}=2|a| \Rightarrow |a|=\frac{y_{max}-y_{min}}{2}$$

۳) برای یافتن b از دوره تناوب کمک می‌گیریم ($T=\frac{2\pi}{|b|}$)

۴) برای تشخیص علامت a و b این گونه عمل می‌کنیم:

الف- در توابع سینوسی اگر نمودار بعد $x=0$ روند صعودی داشته باشد، a و b هم علامت

هستند یعنی: $a\times b>0$

و اگر نمودار حول $x=0$ روند نزولی داشته باشد، a و b غیرهم علامت اند یعنی: $a \times b < 0$

ب- در توابع کسینوسی اگر نمودار، روی محور yها، ماکزیمم داشته باشد $a>0$ است

و اگر مینیمم داشته باشد $a<0$ است.

با توجه به رابطه $\cos(-x)=\cos x$ ، b می‌تواند مثبت یا منفی باشد.

مثال: کنکور سراسری ۹۹ تجربی :

شکل زیر، نمودار تابع $y = a\sin(bx) + c$ را در یک بازهٔ تناوب، نشان می‌دهد. نسبت $\frac{a}{b}$، کدام است؟

۱) -۲

۲) -۳

۳) -۴

۴) -۶

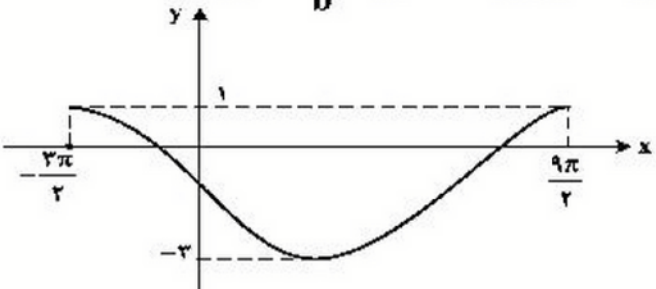

$$T = \frac{9\pi}{2} - \left(-\frac{3\pi}{2}\right) = \frac{12\pi}{2} = 6\pi \Rightarrow 6\pi = \frac{2\pi}{|b|} \Rightarrow |b| = \frac{1}{3}$$

$$|a| = \frac{1-(-3)}{2} = \frac{1+3}{2} = 2$$

چون حول $x=0$ تابع نزولی است پس $ab<0$ و دو حالت داریم:

$$\begin{cases} a=-2 \\ b=\frac{1}{3} \end{cases} : \frac{a}{b} = \frac{-2}{\frac{1}{3}} = -6 \qquad \begin{cases} a=2 \\ b=-\frac{1}{3} \end{cases} \quad \frac{a}{b} = \frac{2}{-\frac{1}{3}} = -6$$

گزینه ۴

مثال: ضابطه توابع زیر به صورت $y=a\sin bx+c$ یا $y=a\cos bx+c$ است.

ضابطه آنها را مشخص کنید.

الف)

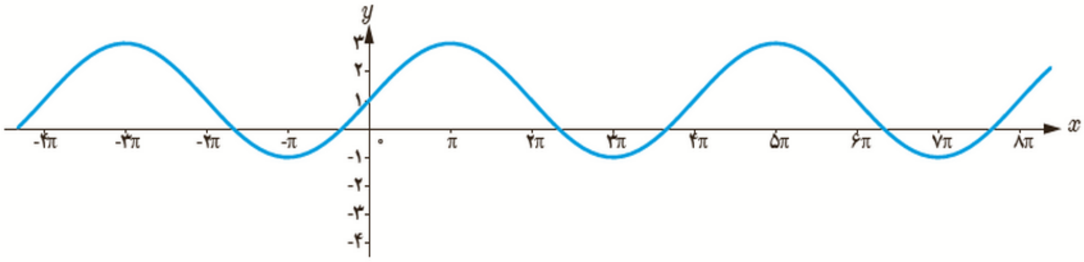

ب)

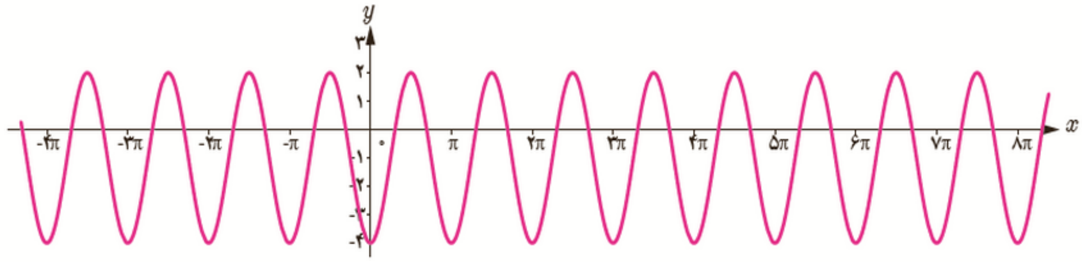

الف) $T=4\pi \Rightarrow 4\pi=\frac{2\pi}{|b|} \Rightarrow |b|=\frac{1}{2}$ تابع سینوسی است

$|a|=\frac{3-(-1)}{2}=\frac{4}{2}=2$, $c=\frac{3+(-1)}{2}=\frac{2}{2}=1$

بعد $x=0$ تابع روند صعودی دارد پس $ab>0$:

ضابطه تابع: $y=2\sin\frac{1}{2}x+1$ یا $y=-2\sin(-\frac{1}{2}x)+1$

ب) $T=\pi \Rightarrow \pi=\frac{2\pi}{|b|} \Rightarrow |b|=2$ تابع کسینوسی

$|a|=\frac{2-(-4)}{2}=\frac{6}{2}=3$, $c=\frac{2+(-4)}{2}=\frac{-2}{2}=-1$

چون معرر y ها از min نزدیک‌تر است $a<0$ یعنی -3 است:

$y=-3\cos 2x-1$ یا $y=-3\cos(-2x)-1$ ضابطه تابع

مثال: شکل زیر نمودار تابع $f(x)=a\sin bx$ است. مقدار ab کدام است؟

۱ (۱　　۲ (۲　　۳ (۳　　۴ (۴

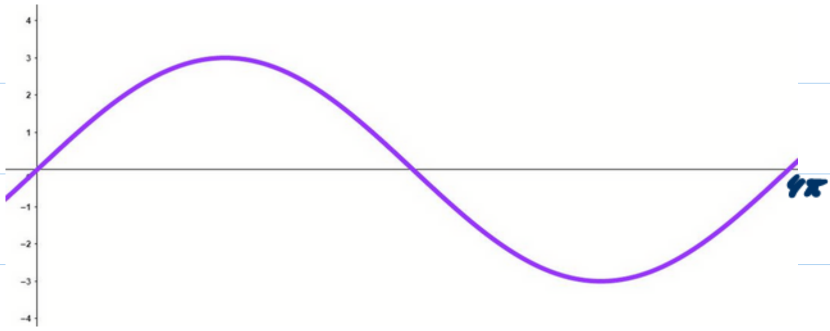

$$T=4\pi=\frac{2\pi}{|b|} \Rightarrow 4\pi|b|=2\pi \Rightarrow |b|=\frac{2\pi}{4\pi}=\frac{1}{2}$$

$$|a|=\frac{3-(-3)}{2}=\frac{6}{2}=3$$

بعد از $x=0$ روند تابع صعودی است پس $ab>0$ است:

$$a=3,\ b=\frac{1}{3} \Rightarrow ab=3\times\frac{1}{3}=1$$

$$a=-3,\ b=-\frac{1}{3} \Rightarrow ab=-3\times\left(-\frac{1}{3}\right)=1$$

گزینه ۱

مثال : کنکور سراسری ۹۸ ریاضی :

شکل روبه‌رو، نمودار تابع $y=1+a\sin bx\cos bx$ است. $a+b$ کدام است؟

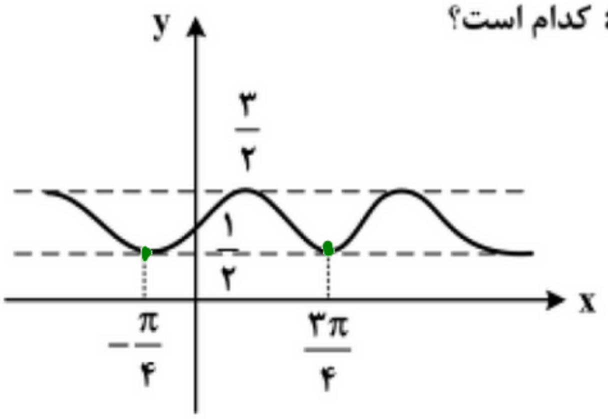

۱) ۱

۲) $\frac{3}{2}$

۳) ۲

۴) ۳

sin ضریب   مخرج دوره تناوب

$$y=1+a\sin bx\cos bx = 1+\frac{1}{2}a\sin 2bx$$

$$T=\frac{3\pi}{4}-\left(-\frac{\pi}{4}\right)=\frac{4\pi}{4}=\pi \Rightarrow \pi=\frac{2\pi}{|2b|} \Rightarrow \pi|b|=\pi \Rightarrow |b|=1$$

$$\left|\frac{1}{2}a\right|=\frac{\frac{3}{2}-\frac{1}{2}}{2}=\frac{1}{2} \Rightarrow |a|=1$$

بعد از $x=0$ روند تابع صعودی است پس $ab>0$ است:

$$\begin{cases} a=1 \\ b=1 \end{cases} \quad a+b=2 \qquad , \qquad \begin{cases} a=-1 \\ b=-1 \end{cases} \quad a+b=-2$$

گزینه ۳

مثال : کنکور سراسری ۹۹ تجربی

شکل زیر، قسمتی از نمودار تابع با ضابطهٔ $y=a+b\sin(\frac{\pi}{2}+x)$ است. مقدار b، کدام است؟

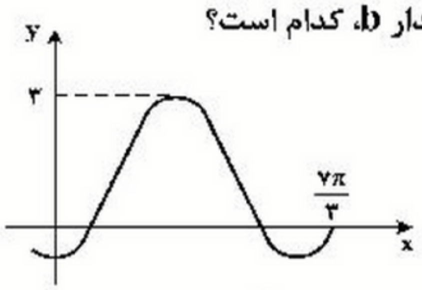

۱) ۲

۲) ۱

۳) -1

۴) -2

$$y = a + b\sin\left(\frac{\pi}{2}+x\right) = a + b\cos x$$

$$y_{max} = 3 = |b| + a$$

$a - b = 3 \qquad (1)$ چون محور yها از min عبور کرده است پس $b<0$:

$$\left(\frac{7\pi}{3}, 0\right) \xrightarrow{\text{در تابع}} 0 = a + b\cos\frac{7\pi}{3} \Rightarrow 0 = a + b\cos\left(2\pi + \frac{\pi}{3}\right)$$

$$\Rightarrow 0 = a + b\cos\frac{\pi}{3} \Rightarrow 0 = a + b \times \frac{1}{2} \Rightarrow a + \frac{b}{2} = 0 \qquad (2)$$

$$(1), (2) \Rightarrow -\begin{cases} a - b = 3 \\ a + \frac{b}{2} = 0 \end{cases} \Rightarrow \frac{3b}{2} = -3 \xRightarrow{\times \frac{2}{3}}$$

$$\Rightarrow b = -2 \qquad \text{گزینه ۴}$$

مثال: کنکور سراسری ۹۸ تجربی :

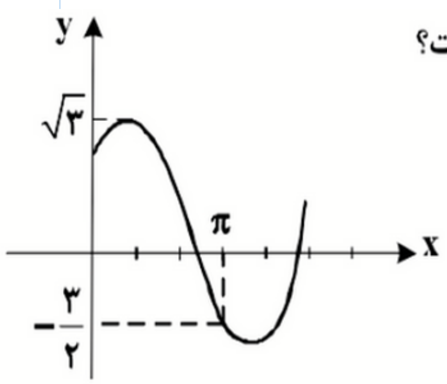

شکل روبه‌رو، قسمتی از نمودار تابع $y = a + b\sin(x + \frac{\pi}{3})$ است. b کدام است؟

۱) $\frac{\sqrt{3}}{2}$ ۲) $\frac{3}{2}$

۳) $\sqrt{3}$ ۴) ۲

$$y_{max} = |b| + a \Rightarrow |b| + a = \sqrt{3}$$

چون تابع بعد از $x=0$ روند صعودی دارد پس b با یک (ضریب x) هم علامت و مثبت است:

$$a+b=\sqrt{3} \qquad (1)$$

$$\left(\pi, -\frac{3}{2}\right) \xrightarrow{\text{در } (2)} -\frac{3}{2} = a + b\,\overbrace{\sin\left(\pi+\frac{\pi}{3}\right)}^{-\frac{\sqrt{3}}{2}}$$

$$a-\frac{\sqrt{3}}{2}b=-\frac{3}{2} \qquad (2)$$

$$(1),(2) \Rightarrow \begin{cases} a+b=\sqrt{3} \\ -\left(a-\frac{\sqrt{3}}{2}b=-\frac{3}{2}\right) \end{cases} \Rightarrow b+\frac{\sqrt{3}}{2}b=\sqrt{3}+\frac{3}{2}$$

$$b\left(1+\frac{\sqrt{3}}{2}\right)=\sqrt{3}\left(1+\frac{\sqrt{3}}{2}\right) \Rightarrow b=\sqrt{3}$$

گزینه ۳

مثال: نمودار تابع $f(x)=a\cos hx$ به صورت زیر است. $f\left(\frac{1}{4}\right)$ کدام است؟

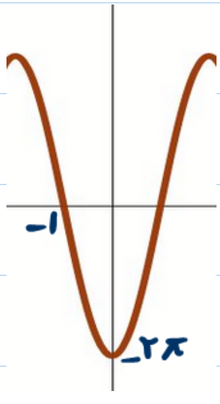

۱) $\sqrt{2}\pi$ ۲) $-\sqrt{2}\pi$ ۳) $\frac{\sqrt{2}}{2}\pi$ ۴) $-\frac{\sqrt{2}}{2}\pi$

$$y_{min}=-|a|+0=-2\pi \Rightarrow |a|=2\pi$$

چون نمودار ما از min عبور کرده پس $a<0$ است:

$\Rightarrow -a = ۲\pi \Rightarrow a = -۲\pi$

چون $f(-۱) = ۰$ پس:

$۰ = -۲\pi \cos(-b) \Rightarrow \cos(-b) = ۰ \Rightarrow -b = -\frac{\pi}{۲} \Rightarrow b = \frac{\pi}{۲}$

اولین نقطه‌ای که تابع cos قبل از $x = ۰$، برابر صفر می‌شود $-\frac{\pi}{۲}$ است.

$f(x) = -۲\pi \cos \frac{\pi}{۲} x$

$f(\frac{۱}{۲}) = -۲\pi \cos \frac{\pi}{۲} \times \frac{۱}{۲} = -۲\pi \cos \frac{\pi}{۴} = -۲\pi \times \frac{\sqrt{۲}}{۲} = -\sqrt{۲}\pi$

گزینه ۲

به نام خدا

پایه دوازدهم ریاضی

فصل دوم: مثلثات

درس اول: تناوب و تانژانت

قسمت سوم: تانژانت

جلسه سوم: صفحات ۲۹ تا۳۲

مدرس: سید ابوالفضل فاضلیان

اداره کل آموزش و پرورش استان همدان

معاونت آموزش متوسطه

اداره تکنولوژی و گروه های آموزشی

گروه ریاضی استان همدان

تانژانت در دایره مثلثاتی :

یادآوری : دایره مثلثاتی، دایره‌ای به شعاع یک و مرکز مبدأ مختصات است.

ضلع ابتدای هر زاویه در دایره مثلثاتی، بر قسمت مثبت محور x ها واقع است.

اگر اندازه زاویه $\alpha > 0$ باشد به اندازه α در خلاف جهت عقربه‌های ساعت

دوران می‌کنیم و اگر $\alpha < 0$ باشد به اندازه α در جهت عقربه‌های ساعت می‌چرخیم.

اگر ضلع انتهایی زاویه محیط دایره را در نقطه $P(x,y)$ قطع کند داریم :

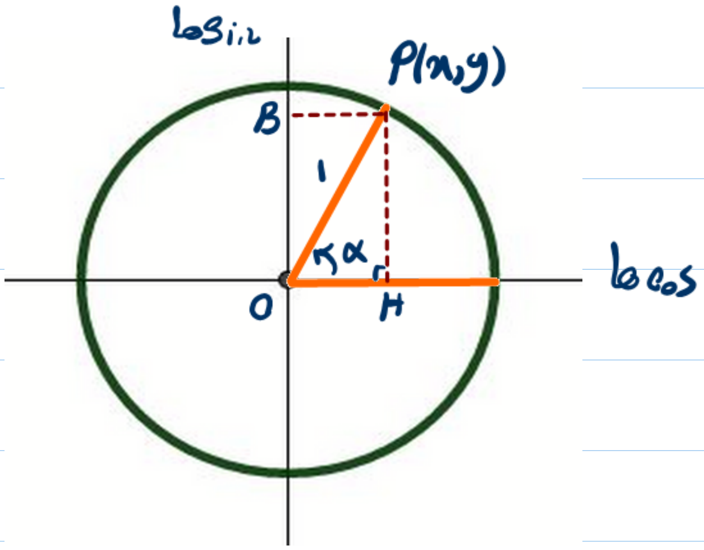

$$O\hat{H}P : \quad \sin\alpha = \frac{PH}{OP} = \frac{PH}{1} \Rightarrow \sin\alpha = PH = BO \Rightarrow y_P = \sin\alpha$$

$$\cos\alpha = \frac{OH}{OP} = \frac{OH}{1} \Rightarrow \cos\alpha = OH \Rightarrow x_P = \cos\alpha$$

محور تانژانت ها را موازی محور سینوس ها و مماس بر دایره در نقطه $A(1,0)$ در نظر می گیریم. مبدأ این محور $A(1,0)$ است و جهت مثبت آن مانند محور سینوس هاست.

یعنی بالای A تانژانت مثبت و پایین A تانژانت منفی است.

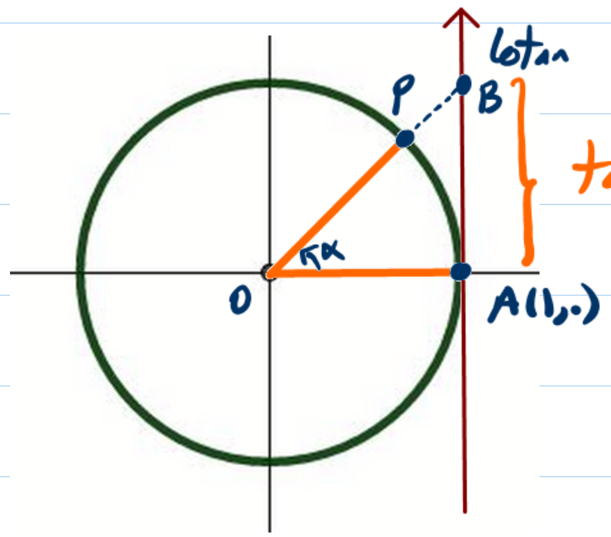

اگر شعاع OP را امتداد دهیم، محور تانژانت ها را در B قطع می کند.

$$\overset{\triangle}{OAB}: \quad \tan\alpha = \frac{AB}{OA} = \frac{AB}{1} \Rightarrow \tan\alpha = AB$$

توجه: علامت تانژانت در نواحی چهارگانه به صورت زیر است:

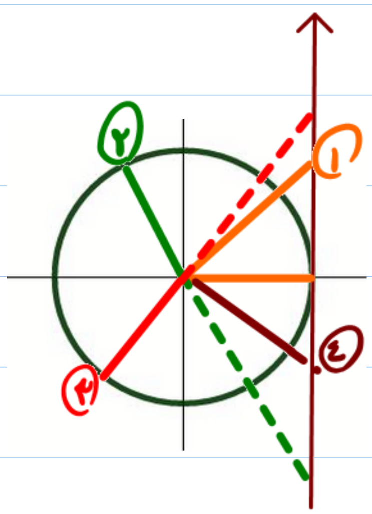

	اول	دوم	سوم	چهارم
tan	+	-	+	-

نکته: در زاویه‌های $\frac{\pi}{2}$ و $\frac{3\pi}{2}$ و بطور کلی در مضارب فرد $\frac{\pi}{2}$، هرچقدر شعاع را امتداد دهیم محور تانژانت‌ها را قطع نمی‌کند. در این زاویه‌ها تانژانت تعریف نشده است.

مثال: در شکل زیر $\cos\alpha$ کدام است؟

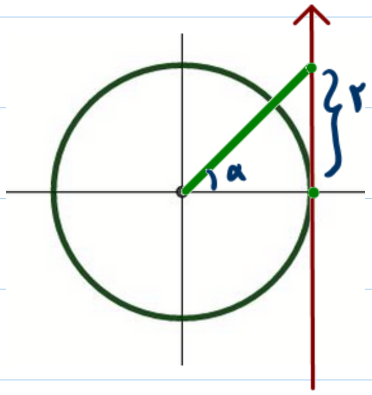

۱) $\frac{2\sqrt{5}}{5}$ ۲) $\frac{\sqrt{5}}{5}$ ۳) $\frac{4\sqrt{5}}{5}$ ۴) $\frac{\sqrt{5}}{10}$

$\tan\alpha = 2$ ، $1+\tan^2\alpha = \frac{1}{\cos^2\alpha} \Rightarrow 1+4 = \frac{1}{\cos^2\alpha}$

$\Rightarrow \cos^2\alpha = \frac{1}{5} \xrightarrow{\text{ناحیه اول}} \cos\alpha = \frac{1}{\sqrt{5}} \times \frac{\sqrt{5}}{\sqrt{5}} = \frac{\sqrt{5}}{5}$ گزینه ۲

مثال: با توجه به دایره مثلثاتی مقابل، اگر $P(2a-1, a)$ باشد، مساحت مثلث AOB چقدر است؟

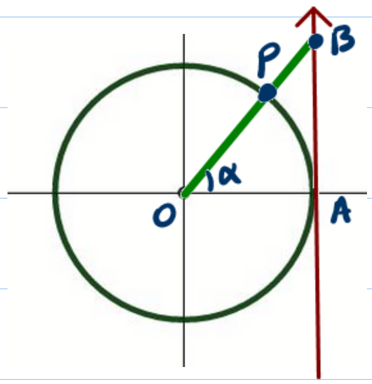

۱) $\frac{2}{3}$ ۲) $\frac{3}{4}$ ۳) $\frac{3}{8}$ ۴) $\frac{1}{2}$

$x_p = 2a-1 = \cos\alpha$

$y_p = a = \sin\alpha$

$$\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1 \Rightarrow a^2 + (2a-1)^2 = 1 \Rightarrow a^2 + 4a^2 - 4a + 1 - 1 = 0$$

$$5a^2 - 4a = 0 \Rightarrow a(5a-4) = 0 \begin{cases} a = 0 & \text{غ ق ق} \\ 5a - 4 = 0 \longrightarrow a = \frac{4}{5} \end{cases}$$

$$\Rightarrow \begin{cases} \sin\alpha = \frac{4}{5} \\ \cos\alpha = 2 \times \frac{4}{5} - 1 = \frac{8}{5} - 1 = \frac{3}{5} \end{cases}$$

$$\tan\alpha = \frac{\sin\alpha}{\cos\alpha} = \frac{\frac{4}{5}}{\frac{3}{5}} = \frac{4}{3} \Rightarrow \tan\alpha = \frac{4}{3} = AB$$

$$S_{OAB} = \frac{1}{2} OA \times AB = \frac{1}{2} \times 1 \times \frac{4}{3} = \frac{2}{3}$$ گزینه ۲

نکته: در تمامی نواحی چهارگانه با افزایش زاویه، مقدار تانژانت هم افزایش می‌یابد.

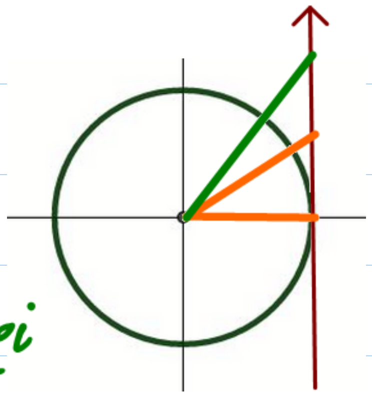

ناحیه اول

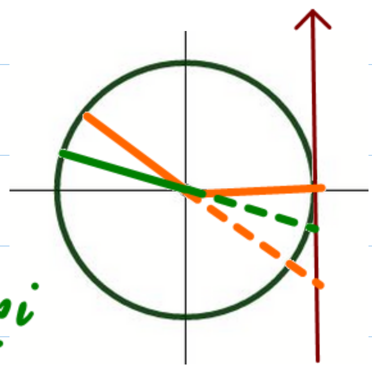

ناحیه دوم

برای نواحی سوم و چهارم به طور مشابه به دست می‌آید.

مثال: اگر $|x|\le \frac{\pi}{4}$ و $\tan x = \frac{2m-3}{5}$ باشد، محدوده m را بیابید.

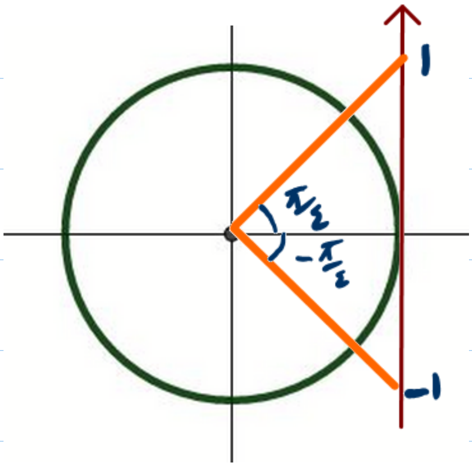

$$-\frac{\pi}{4}\le x\le \frac{\pi}{4}$$

$$-1\le \tan x\le 1$$

$$\Rightarrow \quad -1\le \frac{2m-3}{5}\le 1 \quad \xRightarrow{\times 5} -5\le 2m-3\le 5$$

$$\xRightarrow{+3} -2\le 2m\le 8 \quad \xRightarrow{\div 2} -1\le m\le 4$$

نکته: با استفاده از دایره مثلثاتی می‌توان گفت: $|\sin\alpha| < |\tan\alpha|$

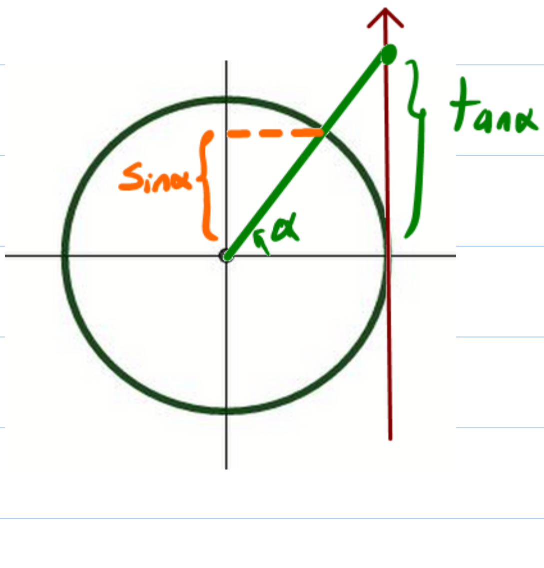

تابع تانژانت

$x \neq (2k+1)\frac{\pi}{2}$

اگر x عددی حقیقی باشد و $x \neq k\pi + \frac{\pi}{2}$ ، تابعی که به عدد x تانژانت آن را نسبت می‌دهد تابع تانژانت نامیده می‌شود.

برای رسم نمودار تابع $f(x) = \tan x$ با دنبال کردن روی دایره مثلثاتی به نمودار زیر می‌رسیم:

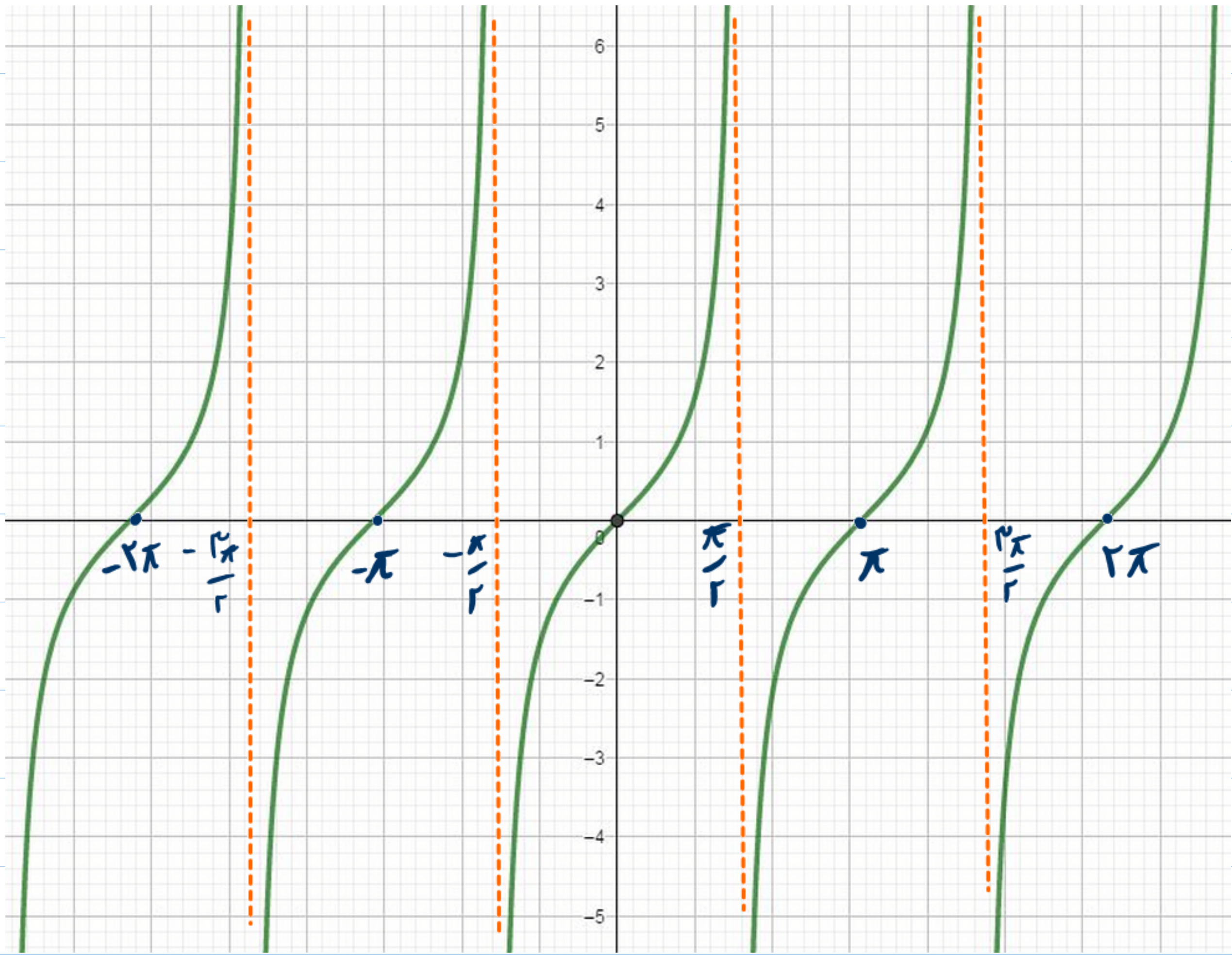

پس درباره تابع $f(x)=\tan x$ می‌توان گفت:

۱- $D_f = \mathbb{R}-\{x \mid x=k\pi+\frac{\pi}{2}\}$

۲- $R_f = \mathbb{R}$

۳- تابع تانژانت، تابعی متناوب است و $T=\pi$

۴- تابع تانژانت یکنوا نیست ولی در بازه‌هایی که در آن تعریف می‌شود یعنی بازه‌هایی که شامل $k\pi+\frac{\pi}{2}$ها نیستند، اکیداً صعودی است.

تذکر: دوره تناوب تابع $y=a\tan(bx+c)+d$ برابر $T=\frac{\pi}{|b|}$ است.

مثال: دامنه تابع $f(x)=\tan(\frac{\pi}{2}+\frac{\pi x}{2})$ کدام است؟ $(k\in\mathbb{Z})$

۱) $x\neq k$ ۲) $x\neq 2k+1$ ۳) $x\neq 2k$ ۴) $\mathbb{Z}$

$$\frac{\pi}{2}+\frac{\pi x}{2}\neq k\pi+\frac{\pi}{2} \Rightarrow \frac{\pi x}{2}\neq k\pi$$

$$\xRightarrow{\times\frac{2}{\pi}} x\neq k\pi\times\frac{2}{\pi} \Rightarrow x\neq 2k$$

گزینه ۳

مثال: اگر $f(x)=\tan x-\frac{1}{\tan x}$، دوره تناوب تابع $\frac{1}{f}$ را بدست آورید.

$$f(x)=\frac{\sin x}{\cos x}-\frac{\cos x}{\sin x}=\frac{\sin^2 x-\cos^2 x}{\sin x\cos x}=\frac{-\cos 2x}{\frac{1}{2}\sin 2x}$$

$$=-2\cot 2x=-\frac{2}{\tan 2x}$$

$$\frac{1}{f}=-\frac{1}{2}\tan 2x \Rightarrow T_{\frac{1}{f}}=\frac{\pi}{2}$$

مثال: تابع f با ضابطه $f(x)=\tan(\frac{\pi}{4}x)$ و دامنه $(2,a)$ روی دامنه‌اش اکیداً صعودی است.

حداکثر مقدار a کدام است؟ ۱) ۳ ۲) ۴ ۳) ۶ ۴) ۸

باید طول تمام نقاط بر $\frac{\pi}{4}$ تقسیم یا در $\frac{4}{\pi}$ ضرب شود:

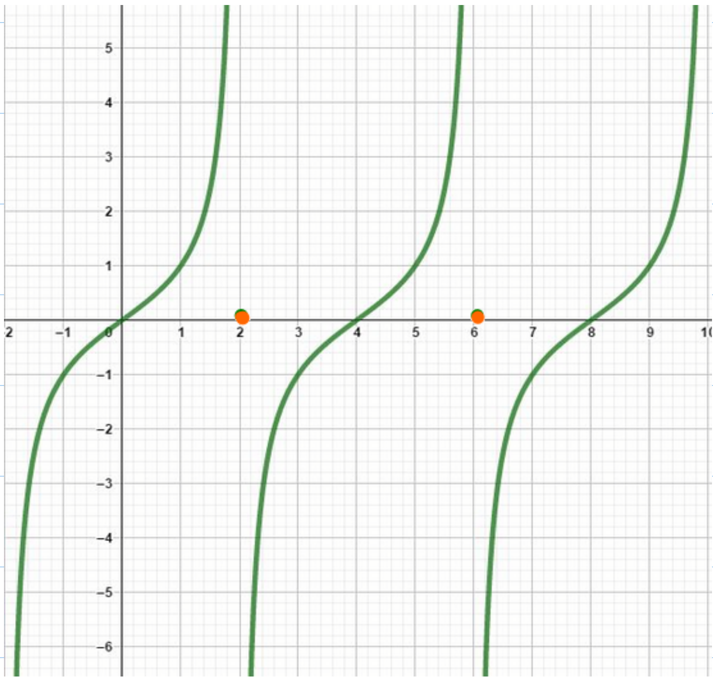

حداکثر مقدار برای a بطوریکه تابع در بازه $(2,a)$ اکیداً صعودی باشد ۶ است. پس گزینه ۳ درست است.

به نام خدا

پایه دوازدهم ریاضی

فصل دوم: مثلثات

درس دوم: معادلات مثلثاتی

قسمت اول: معادلات سینوسی و کسینوسی

جلسه چهارم: صفحات ۳۵ تا ۴۰

مدرس: سید ابوالفضل فاضلیان

اداره کل آموزش و پرورش استان همدان

معاونت آموزش متوسطه

اداره تکنولوژی و گروه های آموزشی

گروه ریاضی استان همدان

یادآوری :

۱) جدول نسبت‌های مثلثاتی زاویه‌های معروف :

	0	$\frac{\pi}{6}$ (۳۰°)	$\frac{\pi}{4}$ (۴۵°)	$\frac{\pi}{3}$ (۶۰°)	$\frac{\pi}{2}$ (۹۰°)	π (۱۸۰°)	$\frac{3\pi}{2}$ (۲۷۰°)	2π (۳۶۰°)
sin	0	$\frac{1}{2}$	$\frac{\sqrt{2}}{2}$	$\frac{\sqrt{3}}{2}$	1	0	-1	0
cos	1	$\frac{\sqrt{3}}{2}$	$\frac{\sqrt{2}}{2}$	$\frac{1}{2}$	0	-1	0	1
tan	0	$\frac{\sqrt{3}}{3}$	1	$\sqrt{3}$	ت ن	0	ت ن	0
cot	ت ن	$\sqrt{3}$	1	$\frac{\sqrt{3}}{3}$	0	ت ن	0	ت ن

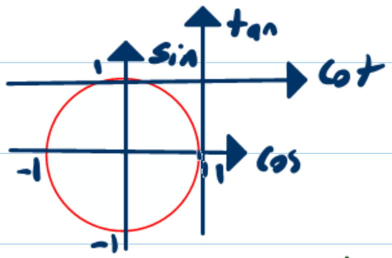

۲) جدول علامت نسبت‌های مثلثاتی :

	ربع اول	ربع دوم	ربع سوم	ربع چهارم
sin	+	+	−	−
cos	+	−	−	+
tan	+	−	+	−
cot	+	−	+	−

۳) نسبت‌های مثلثاتی زاویه $(-\alpha)$

$\sin(-\alpha) = -\sin\alpha$

$\cos(-\alpha) = \cos\alpha$

$\tan(-\alpha) = -\tan\alpha$

$\cot(-\alpha) = -\cot\alpha$

۴) دو زاویه متمم : α, β متمم اند: $\alpha+\beta=\frac{\pi}{2} \Rightarrow$ (90°)

مثال: $30+60=90$

$\sin 30 = \cos 60 = \frac{1}{2}$

$\sin 60 = \cos 30 = \frac{\sqrt{3}}{2}$

$\sin\alpha = \cos\beta \quad , \quad \sin\beta = \cos\alpha$

$\tan\alpha = \cot\beta \quad , \quad \tan\beta = \cot\alpha$

۵) نسبت های مثلثاتی $(k\pi \pm \alpha)$ ($k \in \mathbb{Z}$)

الف) اگر ضریب π عددی زوج باشد آنرا از کمان $\sin$ و $\cos$ حذف می‌کنیم.

$\sin(2\cancel{k\pi} \pm \alpha) = \sin(\pm\alpha)$

$\cos(2k\cancel{\pi} \pm \alpha) = \cos(\pm\alpha)$

ب) اگر ضریب π عددی فرد باشد آنرا از کمان $\sin$ و $\cos$ حذف می‌کنیم اما نسبت مثلثاتی را قرینه می‌کنیم.

$\sin(\cancel{(2k+1)}\pi \pm \alpha) = -\sin(\pm\alpha)$

$\cos(\cancel{(2k+1)}\pi \pm \alpha) = -\cos(\pm\alpha)$

ج) ضریب π چه زوج و چه فرد باشد آنرا از کمان های $\tan$ و $\cot$ حذف می‌کنیم.

$\tan(\cancel{k\pi} \pm \alpha) = \tan(\pm\alpha)$

$\cot(\cancel{k\pi} \pm \alpha) = \cot(\pm\alpha)$

۶) نسبت های مثلثاتی $\left(\overbrace{(2k+1)\frac{\pi}{2}}^{\text{مضارب فرد } \frac{\pi}{2}} \pm \alpha\right)$

همیشه فرض می‌کنیم α حاده است و ناحیه‌ای که زاویه $\left((2k+1)\frac{\pi}{2}\pm\alpha\right)$ در آن است را مشخص می‌کنیم و علامت نسبت را تشخیص می‌دهیم. حال مضرب فرد $\frac{\pi}{2}$ را حذف کرده و اسم نسبت را به صورت زیر تغییر می‌دهیم.

$\sin \to \cos$, $\cos \to \sin$, $\tan \to \cot$, $\cot \to \tan$

$$\sin\left((2k+1)\frac{\pi}{2}\pm\alpha\right) = \sin^{\text{مث}}_{\text{من}} \cos\alpha$$

$$\cos\left((2k+1)\frac{\pi}{2}\pm\alpha\right) = \cos^{\text{مث}}_{\text{من}} \sin\alpha$$

$$\tan\left((2k+1)\frac{\pi}{2}\pm\alpha\right) = \tan^{\text{مث}}_{\text{من}} \cot\alpha$$

$$\cot\left((2k+1)\frac{\pi}{2}\pm\alpha\right) = \cot^{\text{مث}}_{\text{من}} \tan\alpha$$

مثال: نسبت‌های مثلثاتی زیر را برحسب α بنویسید.

1) $\sin(\overset{\text{فرد}}{285}\pi-\alpha) = \overbrace{-\sin(-\alpha)}^{-\sin\alpha} = \sin\alpha$

2) $\cos(\overset{\text{فرد}}{343}\pi+\alpha) = -\cos\alpha$

3) $\cos(\overset{\text{زوج}}{24}\pi-\alpha) = \cos(-\alpha) = \cos\alpha$

4) $\sin\left(\overset{\text{مضرب فرد } \frac{\pi}{2}}{\frac{25\pi}{2}}+\alpha\right) = \sin\left(\frac{24\pi+\pi}{2}+\alpha\right) = \sin\left(\cancel{12\pi}+\frac{\pi}{2}+\alpha\right)$

$= +\cos\alpha$

معادلات مثلثاتی

به معادلاتی که مجهول در کمان نسبت مثلثاتی قرار بگیرد، معادلات مثلثاتی می‌گویند.

روش شهودی حل معادله $\sin x = a$:

$\alpha+\beta \overset{\text{مکمل}}{=} \pi \Rightarrow \sin\alpha=\sin\beta$

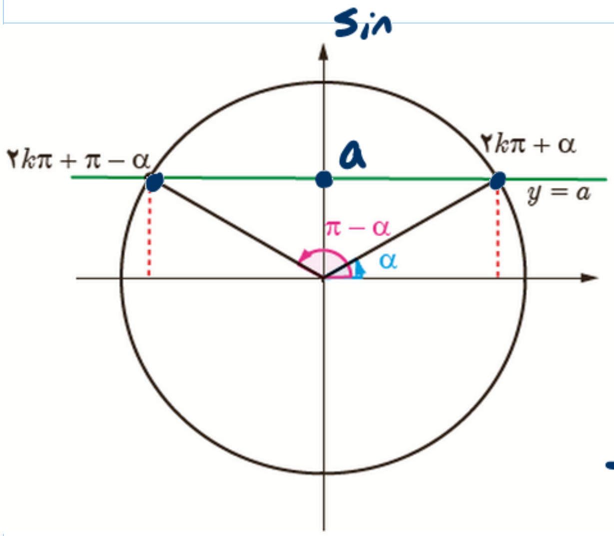

روی محور سینوس‌ها مقدار a را مشخص و از این نقطه خطی بر محور سینوس‌ها عمود می‌کنیم تا دایره مثلثاتی را قطع کند. نقطه برخوردها جواب‌های مورد نظر است. البته توجه داشته باشید به فرمول عمومی x، جواب کلی معادله است.

نتیجه:

$$\sin x=\sin\alpha \Rightarrow \begin{cases} x=2k\pi+\alpha \\ x=2k\pi+(\pi-\alpha)\end{cases}$$

تعمیم

$$\sin\bigcirc=\sin\square \Rightarrow \begin{cases} \bigcirc=2k\pi+\square \\ \bigcirc=2k\pi+(\pi-\square)\end{cases}$$

نکته مهم: اگر معادله به صورت استاندارد گفته شده نبود، باید از روابط بین نسبت‌های مثلثاتی و جابه‌جایی عبارات و در صورت لزوم تغییر متغیر استفاده کرده و به شکل $\sin x=\sin\alpha$ یا $\cos x=\cos\alpha$ برسیم.

مثال: چند زاویه را که مقدار سینوس آنها برابر $\frac{1}{2}$ است مثال بزنید.

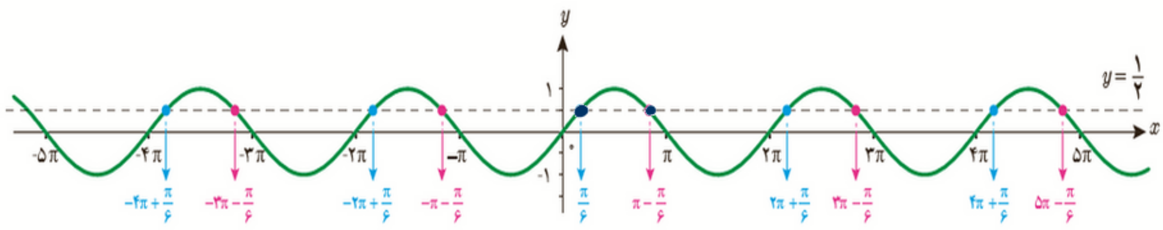

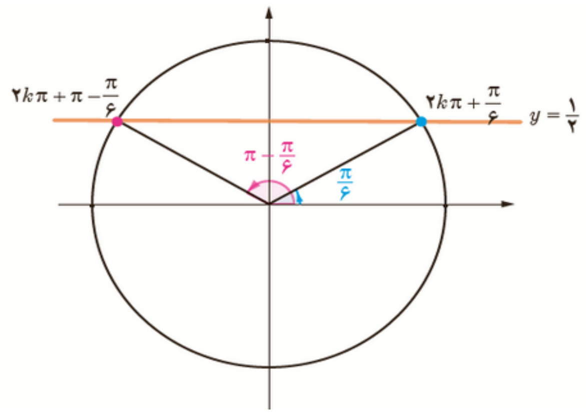

$$\sin x=\frac{1}{2}=\sin\frac{\pi}{6}$$

$$\begin{cases} x=2k\pi+\frac{\pi}{6} \\ x=2k\pi+\pi-\frac{\pi}{6} \end{cases}$$

کار در کلاس

معادلات زیر را حل کنید.

الف) $2\sin x-\sqrt{3}=0$

ب) $4\sin x+\sqrt{8}=0$

الف) $2\sin x=\sqrt{3} \xrightarrow{\div 2} \sin x=\frac{\sqrt{3}}{2}=\sin\frac{\pi}{3}$

$$\begin{cases} x=2k\pi+\frac{\pi}{3} \\ x=2k\pi+\pi-\frac{\pi}{3} \end{cases}$$

ب) $4\sin x=-\sqrt{8} \xrightarrow{\div 4} \sin x=\frac{-\sqrt{8}}{4}=\frac{-2\sqrt{2}}{4}=\frac{-\sqrt{2}}{2}$

$\sin x=\sin(-\frac{\pi}{4})$

$$\begin{cases} x=2k\pi-\frac{\pi}{4} \\ x=2k\pi+\pi-(-\frac{\pi}{4})=2k\pi+\pi+\frac{\pi}{4} \end{cases}$$

روش تصویری حل معادله $\cos x = a$:

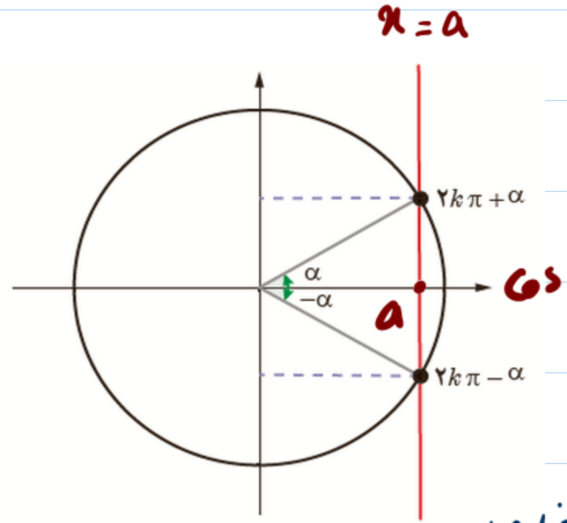

روی محور cos مقدار a را انتخاب و از این نقطه خطی بر محور cos عمود می‌کنیم تا دایره مثلثاتی را قطع کند. نقطه برخوردها یا جواب مورد نظر خواهد بود.

نتیجه :

$$\cos x = \cos\alpha \Rightarrow x = 2k\pi \pm \alpha$$

تعمیم

$$\cos \bigcirc = \cos \square \Rightarrow \bigcirc = 2k\pi \pm \square$$

مثال: چند زاویه که مقدار کسینوس آنها $\frac{\sqrt{3}}{2}$ است مثال بزنید.

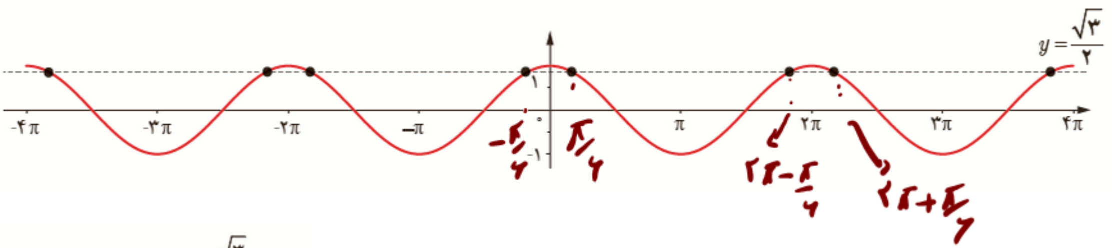

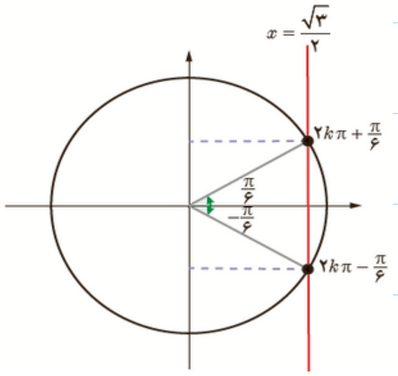

$$\cos x = \frac{\sqrt{3}}{2} = \cos\frac{\pi}{6}$$

$$x = 2k\pi \pm \frac{\pi}{6}$$ جواب عمومی (کلی)

مثال : جواب‌های معادله $\cos x = \frac{۱}{۲}$ را به‌دست آورید. کدام جواب‌ها در بازه $[-۳\pi, \pi]$ می‌باشند؟

$$\cos x = \frac{1}{2} = \cos\frac{\pi}{3}$$

$$x = 2k\pi \pm \frac{\pi}{3}$$

k	-1	0
x	$-2\pi \pm \frac{\pi}{3}$	$\pm\frac{\pi}{3}$

مثال: معادلهٔ مثلثاتی $\cos x(۲\cos x - ۹) = ۵$ را حل کنید

$$2\cos^2 x - 9\cos x - 5 = 0$$

$$\Delta = 81 - (4 \times 2 \times (-5)) = 81 + 40 = 121$$

$$\cos x = \frac{9 \pm 11}{4} \begin{cases} \frac{9+11}{4} = 5 & \times \\ \frac{9-11}{4} = -\frac{1}{2} & \checkmark \end{cases} \qquad -1 \leq \cos x \leq 1$$

$$\cos x = -\frac{1}{2} = \cos\left(\frac{2\pi}{3}\right)$$

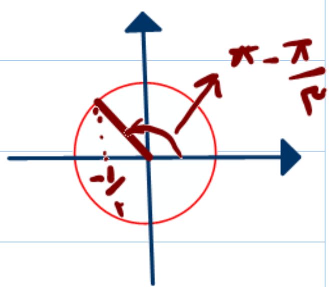

$$x = 2k\pi \pm \frac{2\pi}{3}$$

معادلات خاص :

$\sin x = 1$

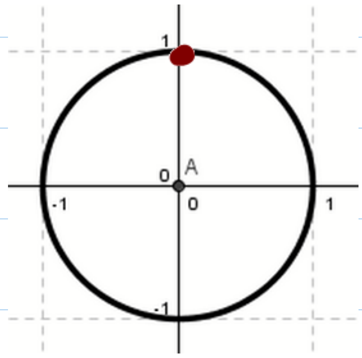

$x = 2k\pi + \frac{\pi}{2}$

$\sin x = -1$

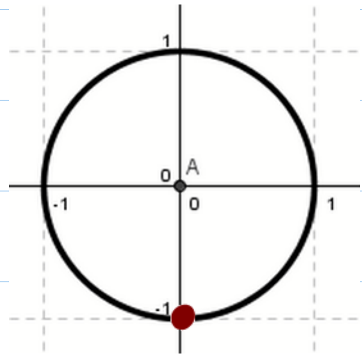

$x = 2k\pi - \frac{\pi}{2}$

$\sin x = 0$

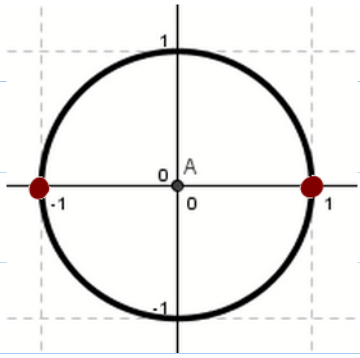

$x = k\pi$

$\cos x = 1$

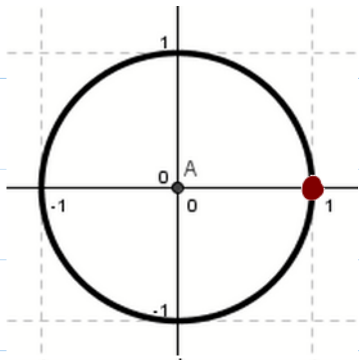

$x = 2k\pi$

$\cos x = -1$

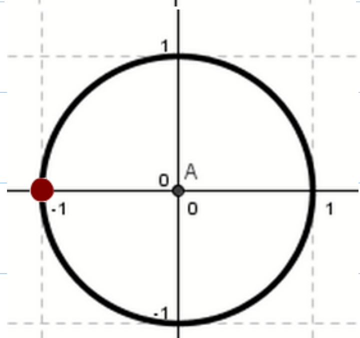

$x = (2k+1)\pi$

$\cos x = 0$

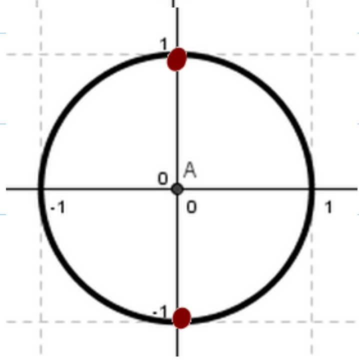

$x = k\pi + \frac{\pi}{2}$

۳ معادلات زیر را حل کنید.

الف) $\sin\frac{\pi}{۲} = \sin ۳x \rightarrow ۱ = \sin ۳x$ حالت خاص

$۳x = ۲k\pi + \frac{\pi}{۲} \xrightarrow{\div ۳} x = \frac{۲k\pi}{۳} + \frac{\pi}{۶}$

ب) $\underbrace{\cos ۲x}$ $- \cos x + ۱ = ۰ \rightarrow ۲\cos^۲ x - ۱ - \cos x + ۱ = ۰$

$۲\cos^۲ x - \cos x = ۰ \rightarrow \cos x(۲\cos x - ۱) = ۰$ $\begin{cases} \cos x = ۰ \\ ۲\cos x - ۱ = ۰ \end{cases}$

$\begin{cases} x = k\pi + \frac{\pi}{۲} \\ ۲\cos x = ۱ \rightarrow \cos x = \frac{۱}{۲} = \cos\frac{\pi}{۳} \rightarrow x = ۲k\pi \pm \frac{\pi}{۳} \end{cases}$

پ) $\cos x = \cos ۲x$

$۲x = ۲k\pi \pm x$

$\begin{cases} ۲x = ۲k\pi + x \rightarrow x = ۲k\pi \\ ۲x = ۲k\pi - x \rightarrow ۳x = ۲k\pi \rightarrow x = \frac{۲k\pi}{۳} \end{cases}$

ت) $\cos 2x - 3\sin x + 1 = 0 \rightarrow 1 - 2\sin^2 x - 3\sin x + 1 = 0$

$-2\sin^2 x - 3\sin x + 2 = 0 \qquad \Delta = 9 - (4 \times (-2)(2)) = 9 + 16 = 25$

$\sin x = \dfrac{3 \pm 5}{-4} < \begin{cases} \dfrac{8}{-4} = -2 \times & -1 \leq \sin x \leq 1 \\ \dfrac{-2}{-4} = \dfrac{1}{2} \end{cases}$

$\sin x = \dfrac{1}{2} = \sin \dfrac{\pi}{6} \qquad \begin{cases} x = 2k\pi + \dfrac{\pi}{6} \\ x = 2k\pi + \pi - \dfrac{\pi}{6} \end{cases}$

ث) $\cos^2 x - \sin x = \dfrac{1}{4} \rightarrow 1 - \sin^2 x - \sin x - \dfrac{1}{4} = 0$

$-\sin^2 x - \sin x + \dfrac{3}{4} = 0 \rightarrow \Delta = (-1)^2 - (4 \times (-1)(\dfrac{3}{4}))$
$= 1 + 3 = 4$

$\sin x = \dfrac{1 \pm 2}{-2} < \begin{cases} \dfrac{3}{-2} \times & -1 \leq \sin x \leq 1 \\ \dfrac{-1}{-2} = \dfrac{1}{2} \rightarrow \sin x = \dfrac{1}{2} = \sin \dfrac{\pi}{6} & \begin{cases} x = 2k\pi + \dfrac{\pi}{6} \\ x = 2k\pi + 5\dfrac{\pi}{6} \end{cases} \end{cases}$

ج) $\sin x - \cos 2x = 0$

$\sin x - (1 - 2\sin^2 x) = 0 \rightarrow 2\sin^2 x + \sin x - 1 = 0$

$\Delta = 1 - (4 \times 2 \times (-1)) = 1 + 8 = 9$

$\sin x = \dfrac{-1 \pm 3}{4} < \begin{cases} \dfrac{2}{4} = \dfrac{1}{2} \rightarrow \sin x = \sin \dfrac{\pi}{6} & \begin{cases} x = 2k\pi + \dfrac{\pi}{6} \\ x = 2k\pi + 5\dfrac{\pi}{6} \end{cases} \\ -1 \rightarrow x = 2k\pi - \dfrac{\pi}{2} \end{cases}$

مثال : معادله ی مثلثاتی $۲\sin x+\sqrt{۲}=\sqrt{۸}$ را حل کنید.

$$۲\sin x=\sqrt{۸}-\sqrt{۲}=۲\sqrt{۲}-\sqrt{۲}=\sqrt{۲}\xrightarrow{\div ۲}\sin x=\frac{\sqrt{۲}}{۲}=\sin\frac{\pi}{۴}$$

$$\begin{cases} x=۲k\pi+\frac{\pi}{۴} \\ x=۲k\pi+\pi-\frac{\pi}{۴} \end{cases}$$

مثال : جواب‌های معادله $\sin x\cos x=\frac{\sqrt{۳}}{۴}$ را به‌دست آورید.

$$۲\sin x\cos x=۲\frac{\sqrt{۳}}{۴}$$

$$\sin ۲x=\frac{\sqrt{۳}}{۲}=\sin\frac{\pi}{۳}$$

$$\begin{cases} ۲x=۲k\pi+\frac{\pi}{۳}\xrightarrow{\div ۲}x=k\pi+\frac{\pi}{۶} \\ ۲x=۲k\pi+\underbrace{\pi-\frac{\pi}{۳}}_{۲\pi/۳}\xrightarrow{\div ۲}x=k\pi+\frac{\pi}{۳} \end{cases}$$

۴ مثلثی با مساحت ۳ سانتی‌متر مربع مفروض است. اگر اندازه دو ضلع آن به ترتیب ۲ و ۶ سانتی‌متر باشند، آنگاه چند مثلث با این خاصیت‌ها می‌توان ساخت؟

$S = \frac{1}{2} a \times b \times \sin\hat{C}$

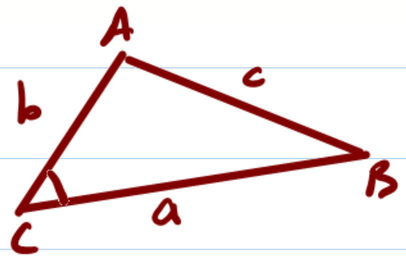

$3 = \frac{1}{2} \times 2 \times 6 \times \sin\hat{C} \longrightarrow 3 = 6\sin\hat{C}$

$\sin\hat{C} = \frac{1}{2} \longrightarrow \begin{cases} \hat{C} = 2k\pi + \frac{\pi}{6} \xrightarrow{k=0} \hat{C} = \frac{\pi}{6} \checkmark \\ \hat{C} = 2k\pi + 5\frac{\pi}{6} \xrightarrow{k=0} \hat{C} = 5\frac{\pi}{6} \checkmark \end{cases}$

دو مثلث

به نام خدا

پایه دوازدهم ریاضی

فصل دوم: مثلثات

درس دوم: معادلات مثلثاتی

قسمت دوم: معادلات تانژانتی و رابطه

تانژانت مجموع و تفاضل دو زاویه

جلسه پنجم: صفحات ۴۱تا۴۳

مدرس: سید ابوالفضل فاضلیان

اداره کل آموزش و پرورش استان همدان

معاونت آموزش متوسطه

اداره تکنولوژی و گروه های آموزشی

گروه ریاضی استان همدان

روش شهودی حل معادله $\tan x = a$

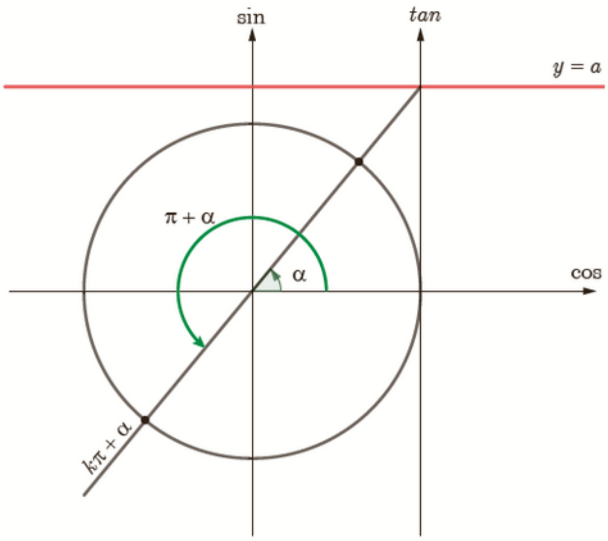

روی محور tan ها مقدار a را مشخص می‌کنیم.

x هایی که امتدادشان به a برخورد می‌کند

جواب معادله هستند.

برای حل معادله $\tan x = a$ ابتدا زاویه‌ای را می‌یابیم که تانژانت آن برابر a شود.

اگر آن زاویه α باشد، برای یافتن جواب‌های کلی این معادله داریم:

$$\tan x = \tan\alpha \Rightarrow x = k\pi + \alpha$$

مثال: جواب‌های کلی معادلات زیر را بدست آورید.

1) $\tan x = -1 \Rightarrow \tan x = \tan(-\frac{\pi}{4}) \Rightarrow x = k\pi - \frac{\pi}{4}$

2) $\tan 3x = \tan 2x \Rightarrow 3x = k\pi + 2x \Rightarrow x = k\pi$

3) $\tan x - 3\cot x = 0 \Rightarrow \frac{\tan x}{1} - \frac{3}{\tan x} = 0 \Rightarrow \frac{\tan^2 x - 3}{\tan x} = 0$

$$\Rightarrow \tan^2 x - 3 = 0 \Rightarrow \tan^2 x = 3 \Rightarrow \tan x = \pm\sqrt{3}$$

$$\Rightarrow \tan x = \tan(\pm \pi/3) \Rightarrow x = k\pi \pm \pi/3$$

نکته مهم: از آنجایی که معادلات مثلثاتی محدودیت دامنه دارند، باید جواب به دست آمده را در معادله چک کرد. همچنین در حل معادلات مثلثاتی کسری و رادیکالی هم باید به دامنه توجه کرد.

مثال: جواب‌های معادله $2\cot 2x + \tan x = \cos^2 x$ در بازه $[0, 2\pi]$ را بیابید.

نکته: $\cot x - \tan x = 2\cot 2x$

$$\cot x - \tan x + \tan x = \cos^2 x \longrightarrow \cot x = \cos^2 x$$

$$\longrightarrow \frac{\cos x}{\sin x} = \frac{\cos^2 x}{1} \longrightarrow \cos^2 x(\sin x) = \cos x$$

$$\longrightarrow \cos^2 x(\sin x) - \cos x = 0 \longrightarrow \cos x(\sin x \cos x - 1) = 0$$

$\cos x = 0 \longrightarrow x = \pi/2 , 3\pi/2$: در این زوایا $\tan$ تعریف نشده

$\sin x \cos x - 1 = 0 \longrightarrow \frac{1}{2}\sin 2x - 1 = 0 \Rightarrow \frac{1}{2}\sin 2x = 1 \longrightarrow \sin 2x = 2$ جواب ندارد

$-1 \leq \sin x \leq 1$

معادله جواب ندارد

مثال: مجموعه جواب های معادله $\sqrt{\sin x}=\sqrt{\cos x}$ را بیابید.

به توان ۲

$$\Rightarrow \sin x=\cos x \xRightarrow{\div \cos x} \frac{\sin x}{\cos x}=\frac{\cos x}{\cos x}$$

$$\Rightarrow \tan x=1 \Rightarrow \tan x=\tan\frac{\pi}{4} \to x=k\pi+\frac{\pi}{4}$$

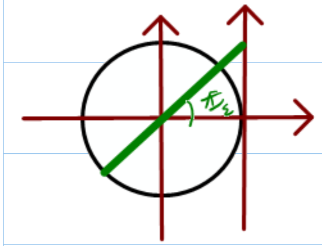

xهایی که در ربع سوم هستند نمی‌توانند جواب معادله باشند

زیرا $\sin$ و $\cos$ در ربع سوم منفی هستند و زیر رادیکال جفت ۲ نمی‌توانند منفی باشند:

$$x=2k\pi+\frac{\pi}{4}$$

مثال: جواب کلی معادله $\frac{\tan 3x+\tan x}{\tan x}=1$ را بیابید.

$$\tan 3x+\tan x=\tan x \Rightarrow \tan 3x=0 \to 3x=k\pi$$

$$\Rightarrow x=\frac{k\pi}{3}$$

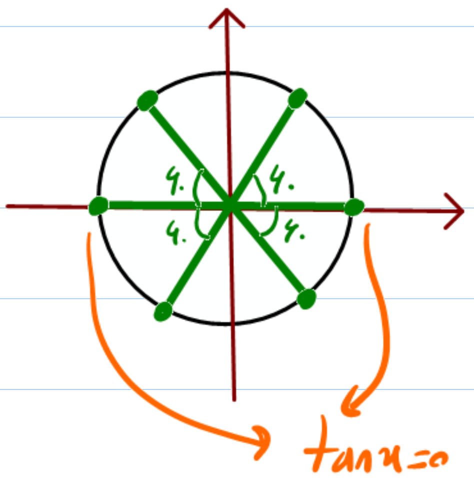

در $x=k\pi$ ، $\tan x$ که در مخرج است، صفر شد

پس باید آن‌ها را از جواب کلی کم کرد :

$$x=k\pi\pm\frac{\pi}{3}$$

یادآوری :

سینوس و کسینوس مجموع و تفاضل دو کمان :

1) $\sin(\alpha \pm \beta) = \sin\alpha \cos\beta \pm \sin\beta \cos\alpha$

2) $\cos(\alpha \pm \beta) = \cos\alpha \cos\beta \mp \sin\alpha \sin\beta$

نسبت های مثلثاتی دو برابر کمان (2α)

$\sin 2\alpha = 2\sin\alpha \cos\alpha$

$\cos 2\alpha = \cos^2\alpha - \sin^2\alpha = 2\cos^2\alpha - 1 = 1 - 2\sin^2\alpha$

تانژانت مجموع و تفاضل دو کمان

1) $\tan(\alpha+\beta) = \dfrac{\tan\alpha + \tan\beta}{1 - \tan\alpha \tan\beta}$

2) $\tan(\alpha-\beta) = \dfrac{\tan\alpha - \tan\beta}{1 + \tan\alpha \tan\beta}$

اثبات ۱)

$$\tan(\alpha+\beta) = \frac{\sin(\alpha+\beta)}{\cos(\alpha+\beta)} = \frac{\sin\alpha\cos\beta + \sin\beta\cos\alpha}{\cos\alpha\cos\beta - \sin\alpha\sin\beta}$$

صورت و مخرج را بر $\cos\alpha\cos\beta$ تقسیم می‌کنیم :

$$\tan(\alpha+\beta)=\frac{\dfrac{\sin\alpha\cos\beta}{\cos\alpha\cos\beta}+\dfrac{\sin\beta\cos\alpha}{\cos\alpha\cos\beta}}{\dfrac{\cos\alpha\cos\beta}{\cos\alpha\cos\beta}-\dfrac{\sin\alpha\sin\beta}{\cos\alpha\cos\beta}}$$

$$=\frac{\tan\alpha-\tan\beta}{1-\tan\alpha\tan\beta}\quad\blacksquare$$

رابطه ۲ به طور مشابه ثابت می‌شود.

مثال: $\tan 105^\circ$ و $\tan 15^\circ$ را محاسبه کنید.

$$\tan 105^\circ=\tan(60^\circ+45^\circ)=\frac{\tan 60^\circ+\tan 45^\circ}{1-\tan 60^\circ\times\tan 45^\circ}=\frac{\sqrt{3}+1}{1-\sqrt{3}}$$

$$\tan 15^\circ=\tan(60^\circ-45^\circ)=\frac{\tan 60^\circ-\tan 45^\circ}{1+\tan 60^\circ\tan 45^\circ}=\frac{\sqrt{3}-1}{1+\sqrt{3}}$$

مثال: تعداد جواب‌های معادلهٔ مثلثاتی $\tan 3x+\tan x+\sqrt{3}\tan 3x\tan x=\sqrt{3}$ در بازه $(0,\pi)$ کدام است؟

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

$$\tan 3x + \tan x = \sqrt{3} - \sqrt{3}\tan 3x \tan x$$

$$\tan 3x + \tan x = \sqrt{3}(1 - \tan 3x \tan x)$$

$$\Rightarrow \frac{\tan 3x + \tan x}{1 - \tan 3x \tan x} = \sqrt{3} \Rightarrow \tan(3x + x) = \sqrt{3}$$

$$\Rightarrow \tan 4x = \tan\frac{\pi}{3} \Rightarrow 4x = k\pi + \frac{\pi}{3}$$

$$\Rightarrow x = \frac{k\pi}{4} + \frac{\pi}{12}$$

k	0	1	2	3
x	$\frac{\pi}{12}$ ✓	$\frac{\pi}{4}+\frac{\pi}{12}=\frac{4\pi}{12}$ ✓	$\frac{2\pi}{4}+\frac{\pi}{12}=\frac{7\pi}{12}$ ✓	$\frac{3\pi}{4}+\frac{\pi}{12}=\frac{10\pi}{12}$

$$\tan 3x = \tan 3\times\frac{10\pi}{12}$$
$$= \tan 3\times\frac{5\pi}{6} = \tan\frac{5\pi}{2}$$ تعریف نشده

جواب گزینه ۳ است.

تانژانت دو برابر کمان:

$$\tan 2\alpha = \frac{2\tan\alpha}{1-\tan^2\alpha}$$

اثبات:
$$\tan 2\alpha = \tan(\alpha+\alpha) = \frac{\tan\alpha + \tan\alpha}{1 - \tan\alpha\tan\alpha} = \frac{2\tan\alpha}{1-\tan^2\alpha} \quad \blacksquare$$

مثال: اگر $\cos x=\frac{\sqrt{5}}{3}$ و انتهای کمان x در ربع اول باشد، مقدار $\tan 2x$ را بیابید.

$$1+\tan^2 x=\frac{1}{\cos^2 x}=\frac{1}{\left(\frac{\sqrt{5}}{3}\right)^2}$$

$$\Rightarrow 1+\tan^2 x=\frac{1}{\frac{5}{9}}=\frac{9}{5}\rightarrow \tan^2 x=\frac{9}{5}-1=\frac{4}{5}$$

$$\xRightarrow[\text{ربع اول } x]{\sqrt{}} \tan x=\frac{2}{\sqrt{5}} \Rightarrow \tan 2x=\frac{2\times\frac{2}{\sqrt{5}}}{1-\left(\frac{2}{\sqrt{5}}\right)^2}$$

$$\Rightarrow \tan 2x=\frac{\frac{4}{\sqrt{5}}}{1-\frac{4}{5}}=\frac{\frac{4}{\sqrt{5}}}{\frac{1}{5}}=\frac{20}{\sqrt{5}}\times\frac{\sqrt{5}}{\sqrt{5}}=\frac{20\sqrt{5}}{5}=4\sqrt{5}$$

مثال: اگر $\tan\left(\frac{\pi}{4}-\alpha\right)=\frac{1}{5}$ باشد، $\tan 2\alpha$ را محاسبه کنید.

$$\tan\left(\frac{\pi}{4}-\alpha\right)=\frac{1}{5}\Rightarrow \tan\left(\frac{\pi}{4}-\alpha\right)=\frac{\tan\frac{\pi}{4}-\tan\alpha}{1+\tan\frac{\pi}{4}\tan\alpha}$$

$$=\frac{1-\tan\alpha}{1+\tan\alpha}=\frac{1}{5}$$

$$\Rightarrow 1+\tan\alpha=5-5\tan\alpha \Rightarrow 6\tan\alpha=4 \Rightarrow \tan\alpha=\frac{4}{6}=\frac{2}{3}$$

$$\tan 2\alpha=\frac{2\left(\frac{2}{3}\right)}{1-\left(\frac{2}{3}\right)^2}=\frac{\frac{4}{3}}{1-\frac{4}{9}}=\frac{\frac{4}{3}}{\frac{5}{9}}=\frac{4\times 9}{3\times 5}=\frac{12}{5}$$

مثال: معادله $\tan 2x = 3\tan x$ در بازه $(0, \frac{5\pi}{2})$ چند جواب دارد؟

$$\tan 2x = \frac{2\tan x}{1-\tan^2 x} = 3\tan x$$

$$\Rightarrow \frac{2\tan x}{1-\tan^2 x} - 3\tan x = 0 \Rightarrow \tan x\left(\frac{2}{1-\tan^2 x} - 3\right) = 0$$

$$\tan x = 0 \longrightarrow x = \underset{6}{\pi}, \underset{7}{2\pi}$$

$$\frac{2}{1-\tan^2 x} - 3 = 0 \longrightarrow \frac{2}{1-\tan^2 x} = 3 \Rightarrow \frac{1-\tan^2 x}{2} = \frac{1}{3}$$

$$\Rightarrow 1-\tan^2 x = \frac{2}{3} \rightarrow 1 - \frac{2}{3} = \tan^2 x \rightarrow \frac{1}{3} = \tan^2 x$$

$$\xrightarrow{\sqrt{}} \tan x = \pm\frac{1}{\sqrt{3}} = \pm\frac{\sqrt{3}}{3} = \tan\left(\pm\frac{\pi}{6}\right)$$

$$\rightarrow x = k\pi \pm \frac{\pi}{6}$$

k	0	1	2
x	$\frac{\pi}{6}$ 1	$\pi+\frac{\pi}{6} = \frac{7\pi}{6}$ 2	$2\pi+\frac{\pi}{6} = \frac{13\pi}{6}$ 4
		$\pi-\frac{\pi}{6} = \frac{5\pi}{6}$ 3	$2\pi-\frac{\pi}{6} = \frac{11\pi}{6}$ 5

۷ جواب دارد.